

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

A. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ *Εργασία Συλλογική*

Ιδιόφωνα	σελ. 6
Μεμβρανόφωνα (κρουστά)	σελ. 6
Χορδόφωνα	σελ. 6
Αερόφωνα	σελ. 6

B. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ *Έλενα Ζαρογκίκα* . . . . . σελ. 7

Γ. ΛΑΪΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Νταούλι <i>Αντρέας Ροδίτης</i>	σελ. 8
Τουμπελέκι <i>Διονυσία Παπαδοπούλου</i>	σελ. 8
Ντέφι <i>Διονυσία Παπαδοπούλου</i>	σελ. 8
Το βιολί <i>Διονυσία Παπαδοπούλου - Γεωργία Καλφαγιάννη</i>	σελ. 8
Το μαντολίνο <i>Ηλίας Ρόντος</i>	σελ. 9
Κιθάρα <i>Διονυσία Παπαδοπούλου</i>	σελ. 9
Λαούτο <i>Παναγιώτης Κωτσιώρης</i>	σελ. 9
Ούτι <i>Μαρία Λαζούρα</i>	σελ. 10
Ταμπουράς <i>Αποστόλης Τσέκος</i>	σελ. 10
Μπουζούκι <i>Παναγιώτης Χουντάσης</i>	σελ. 11
Τζουράς	σελ. 11
Μπαγλαμάς	σελ. 11
Λύρα (κρητική) <i>Σάντυ Σταυρίδη</i>	σελ. 12
Κεμετζές (ποντιακή λύρα) <i>Γιώργος Τσιλικίδης</i>	σελ. 12
Το σαντούρι <i>Γεωργία Καλφαγιάννη</i>	σελ. 12
Κανονάκι <i>Βιβή Παπαδοπούλου - Φύγκα</i>	σελ. 13
Ακορντεόν <i>Μαρία Λαζούρα</i>	σελ. 14
Κλαρίνο <i>Βαγγελία Μπίζγκα</i>	σελ. 14
Φλογέρα <i>Θεόδωρος - Μάριος Κουτρούμπας</i>	σελ. 15
Ζουρνάς <i>Ελένη Ζαρογκίκα</i>	σελ. 15

Δ. ΛΑΪΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

(ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, ΓΛΥΠΤΙΚΗ κλπ.) <i>Εργασία Συλλογική</i>	σελ. 16
---	---------

Ε. ΩΔΗ ΟΡΓΑΝΩΝ *Διονυσία Παπαδοπούλου - Γεωργία Καλφογιάννη* . . . . . σελ. 16

ΣΤ΄ “ΟΡΓΑΝΙΚΟΙ” ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ *Εργασία Συλλογική* . . . . . σελ. 17

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ . . . . . σελ. 18

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πριν να γραφτούν αυτές οι εργασίες για ν' αποτελέσουν το υλικό της δεύτερης περιοδικής έκδοσης με τίτλο: *“Αλφαβητάρι των Λαϊκών Μουσικών Οργάνων”*, οι μαθητές ήρθαν σε επαφή, γνώρισαν τα όργανα αυτά μέσ' από επίσκεψη σε εργαστήριο κατασκευής Λαϊκών Μουσικών Οργάνων με συγκέντρωση εικόνων ανάλογου περιεχομένου, με επίδειξη εκ μέρους μου έργων τέχνης στα οποία υπάρχουν τα εν λόγω όργανα, μέσω της ζωγραφικής τους απεικόνισης και μέσω απόκτησης εμπειρίας διάκρισης και αναγνώρισης του ηχοχρώματος κάθε οργάνου.

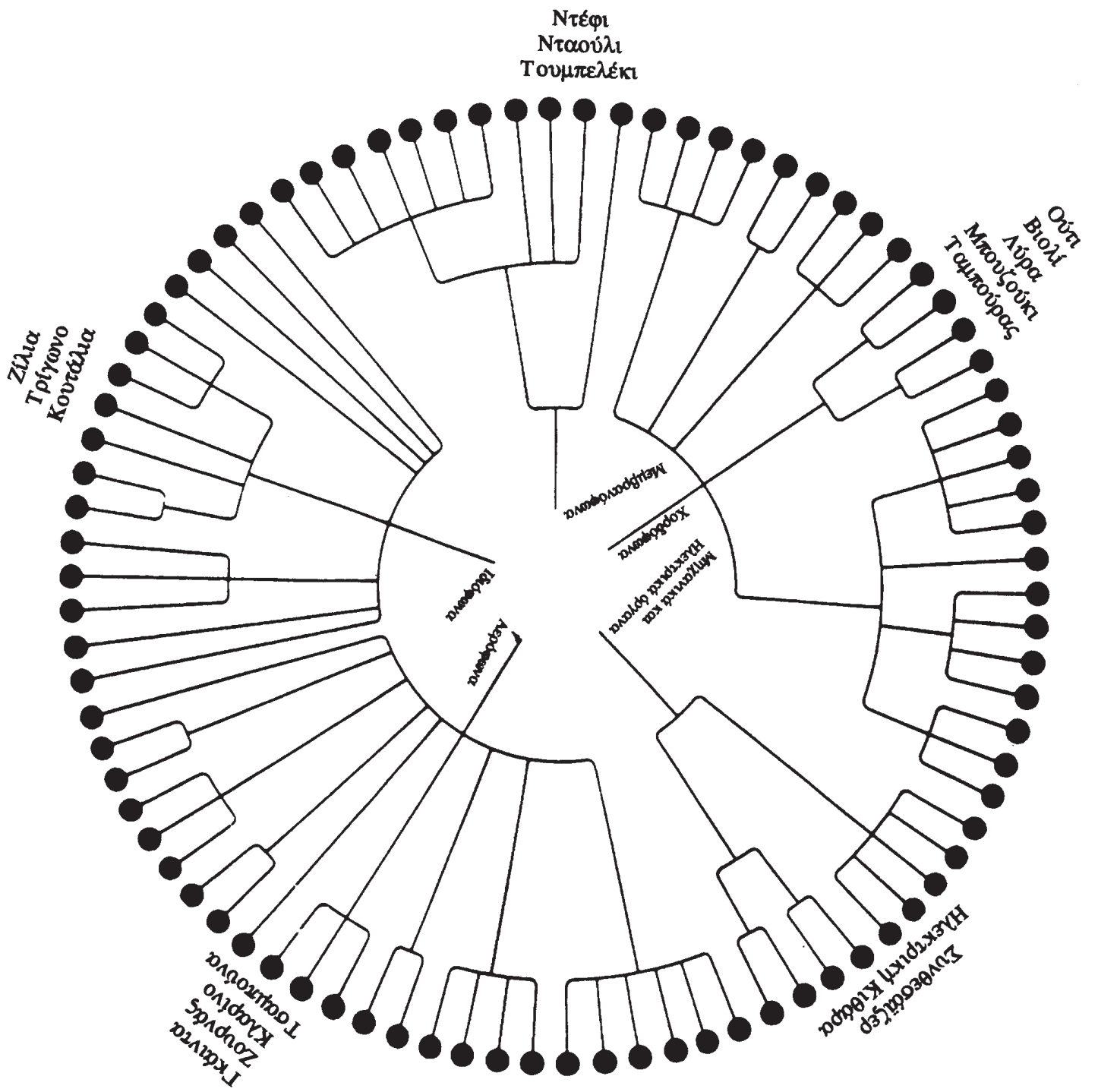
Στόχος της δραστηριότητας αυτής ήταν το **άνοιγμα στους μαθητές ενός πεδίου εμπειριών αισθητικού και πολιτισμικού περιεχομένου**, η πρόσβαση στο οποίο δεν πραγματώνεται μέσα από το μάθημα της αισθητικής αγωγής και της μουσικής ειδικότερα.

Το αναλυτικό πρόγραμμα της μουσικής προβάλλει την οργανογνωσία της συμφωνικής ορχήστρας και οι μαθητές της Ε' τάξης, όταν εξετάστηκαν στην αρχή της σχολικής χρονιάς με ερωτηματολόγιο, έδειξαν να γνωρίζουν μόνο μερικά από τα όργανα που περιέχονται σ' αυτήν την έκδοση.

Στις δραστηριότητες και στην εκπόνηση των συλλογικών και των ατομικών εργασιών αυτής της έκδοσης πήραν μέρος όλοι οι μαθητές. Ευχαριστούμε το Δήμο Αμαρουσίου για την οικονομική του ενίσχυση.

Ο Δάσκαλος

Χρίστος Πατσάλης

Α. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Ιδιόφωνα

Εργασία Συλλογική

Ιδιόφωνα είναι τα όργανα τα οποία από την ίδια τους την κατασκευή δίνουν ηχητικά χαρακτηριστικά στη φωνή τους.

Ένα παράδειγμα ιδιοφώνων οργάνων είναι η **Λαλίτσα** η οποία με λίγο νερό γλυκοκελαηδεί.

Στην Ελλάδα έχουμε όμορφες θάλασσες με ωραία κοχύλια. Καμιά φορά συμβαίνει διάφοροι ψαράδες να ρίχνουν τα δίχτυα και μαζί με τα ψάρια να βγάζουν στην επιφάνεια “Κόχυλους”, οι οποίοι με κατάλληλο χειρισμό παράγουν δυνατό ήχο. Παλιά στα νησιά η μπουρού ήταν πολύ χρήσιμη για τους νησιώτες όταν είχαν ανάγκη να στείλουν ένα μήνυμα κάπου μακριά. Άλλα ιδιόφωνα όργανα είναι η **τρομπέτα πήλινη** ή **μπρούντζινη**, τα **κουδούνια**, οι **βούκες** και οι **ροκάνες** και τα **ξύλινα κουτάλια** με τα οποία οι χορευτρίες κρατάνε το ρυθμό.

Μεμβρανόφωνα (κρουστά)

Κρούω στα αρχαία ελληνικά σημαίνει χτυπώ. Επομένως η λέξη κρουστά σημαίνει κάτι που το χτυπάμε. Τα κρουστά είναι συνήθως όργανα για το ρυθμό.

Η λέξη ρυθμός προέρχεται απ’ το ρήμα ρέω που σημαίνει τη διαδοχή κινήσεων.

Έχουμε παρατηρήσει ότι και η καρδιά μας χτυπάει ρυθμικά δηλαδή πάντα με τον ίδιο ρυθμό. Ο πρώτος ήχος που ακούσαμε ήταν ο ρυθμικός ήχος της καρδιάς της μητέρας μας. Ο ρυθμός μας ηρεμεί, μας συγκινεί, μας ευχαριστεί ή μας ενθουσιάζει.

Τα κρουστά είναι από τη φύση τους τα πιο θορυβώδη μουσικά όργανα. Γι’ αυτά κάποιοι αναγκάζονται όταν παίζουν να μειώνουν τον ήχο βάζοντας πάνω στο τύμπανο πετσέτες ή εφημερίδες.

Ο πολύ δυνατός ήχος μας βγαίνει από μια τεντωμένη μεμβράνη που στερεώνεται στην περιφέρεια μιας ξύλινης βάσης, ό,τι μέγεθος και να έχει αυτή. Η μεμβράνη είναι κατασκευασμένη από δέρμα ζώου.

Δυστυχώς την τεχνική κατασκευής της μεμβράνης την ξέρουν μόνο οι τεχνίτες που φτιάχνουν τα τύμπανα. Το παράξενο είναι ότι το πρώτο κρουστό όργανο ήταν το σώμα μας, το οποίο οι πρόγονοί μας χτύπαγαν κάπου με το χέρι τους ή με το πόδι τους. Έτσι έβγαλαν το ρυθμό και τα ρυθμικά όργανα τα κρουστά. Παλαιότερα τα κρουστά χρησιμοποιούνταν σε κάθε τελετή χαράς ή πένθους.

Χορδόφωνα

Σ’ αυτά τα όργανα ο ήχος παράγεται από το μουσικό τόξο δηλαδή από την τεντωμένη χορδή, όταν αυτό είναι μονόχορδο βέβαια. Αντικείμενα που χρησιμοποιούνται από τους παίκτες των οργάνων αυτών για το παίξιμό τους είναι οι μπαγκέτες (**σαντούρι**), μηχανισμός (**πιάνο**), το **δοξάρι** το οποίο το τρίζουν πάνω στις χορδές (**κρητική** και **ποντιακή λύρα**, **βιολί...**) και με η πένα ή τα δάχτυλα που δίνουν ήχο με νύξη (**μπουζούκι**, **κιθάρα...**)

Αερόφωνα

Σ’ αυτά ο ήχος βγαίνει με το φύσημα. Χωρίζονται σε ξύλινα και χάλκινα ανάλογα αν ο ήχος τους θυμίζει ξύλο (**φλογέρα**) ή μέταλλο (**κλαρίνο**). Τα χάλκινα είναι κατασκευασμένα από κράμα χαλκού.

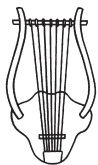
Β. ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Έλενα Ζαρογκίκα

Μουσικά όργανα εμφανίζονται σε παραστάσεις πάνω σε αγγεία και σε άλλες πηγές από το 1600 π.Χ. δηλαδή από την εποχή του Μυκηναϊκού πολιτισμού.

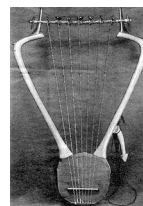
Μερικά από τα πιο διαδεδομένα ήταν τα παρακάτω: η λύρα η πεταλόσχημη ή οκτάσχημη με επτά χορδές, η άρπα (τριγωνική, εννιάχορδη) ο αυλός ή σύριγγα, η κιθάρα και η βάρβιτος.

Χορδόφωνα. (λύρα, βάρβιτος, κιθάρα, άρπα)

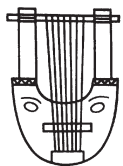

Η **λύρα** ήταν το πιο κοινό όργανο, το διδάσκονταν στο σχολείο και το έπαιζαν οι ερασιτέχνες. Συνδέεται με την λατρεία του Απόλλωνα και σύμφωνα με την παράδοση το επινόησε ο Ερμής. Κατασκευάζονταν με ηχείο από όστρακο χελώνας όπου ήταν τεντωμένο με μεμβράνη βοδινού δέρματος για να πάλλεται. Στα άκρα είχε δύο βραχίονες από κέρατο αγριοκάτσικου (πήχεις) που ενώνονταν με ένα ζυγό. Η λύρα έχει συνήθως επτά χορδές από στριφτό έντερο ζώου ή τένοντες ή λιονταριού.

Η **Βάρβιτος** ήταν μια παραλλαγή της λύρας και έδειχνε πιο μακρύ και στενότερη. Δεν είναι γνωστός ο αριθμός των χορδών της. Ένας μύθος λέει ότι το όργανο αυτό εφευρέθηκε από τον Τέρπανδρο, το διάσημο τραγουδιστή της αρχαιότητας.

Η **Κιθάρα**, το πιο διαδεδομένο μουσικό όργανο στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, ήταν πολύ μεγαλύτερο, πιο τελειοποιημένο πιο εξεργασμένο από την λύρα. Διέφερε από αυτήν ως προς το ηχείο (που ήταν ξύλινο) το μέγεθος και την ηχητικότητα. Είχε ποικίλο αριθμό χορδών και την έπαιζαν μόνον άντρες επαγγελματίες (κιθαρωδοί). Ήταν κατάλληλη για την απόδοση ήρεμων ψυχικών συναισθημάτων.

Άρπα. Το όργανο αυτό είχε ένα μεγάλο ηχείο κάθετα σε μια βάση σε σχήμα ορθής γωνίας. Είχε πολλές χορδές διαφορετικού μεγέθους που εκτείνονται από τη βάση έως το ηχείο. Μάλλον κουρδιζόταν από την βάση. Την έπαιζαν συνήθως Μούσες και υπήρχαν πολλές παραλλαγές της.

Αερόφωνα (Αυλός, Σάλπιξ)

Ο Αυλός: όργανο με επιστόμιο, κατασκευαζόταν από σωλήνα ποικίλου μήκους από καλάμι, κόκαλο, χαλκό και άλλα. Αρχικά είχε 3 ή 4 τρύπες αργότερα μέχρι και δεκαπέντε. Συνήθως χρησιμοποιούνταν δύο αυλοί των οποίων οι σωλήνες ήταν άλλοτε διαφορετικού μήκους όργανο. Αυτό το παρέλαβαν οι Έλληνες από τους Φρυγίους. Λόγω των διεγερτικών του τόνων το χρησιμοποιούσαν στις λατρευτικές εκδηλώσεις προς τιμήν του Θεού Διόνυσου.

Σάλπιξ. Όργανο συνήθως από χαλκό ή κέρατα (και τα δύο είδη είχαν επιστόμιο) χρησιμοποιείτο συνήθως από τους κήρυκες για διάφορες εκδηλώσεις.

Κρουστά και μεμβρανόφωνα

Κρόταλα. Είναι όργανο που αποτελείται από δυο καλά κομμάτια οστράκου, ξύλου ή μετάλλου και έχει διάφορα σχήματα.

Τα κρόταλα χρησιμοποιούνταν συνήθως από γυναίκες όπως συνήθως οι καστανιέτες σήμερα.

Κύμβαλα. Το όργανο αυτό ήταν όπως τα σημερινά κύμβαλα (rieta) δηλαδή δυο καλά ημισφαιρικά μεταλλικά πιάτα.

Τύμπανο. Όργανο που αποτελείται από ένα ξύλινο με δερμάτινες μεμβράνες τεντωμένες. Παίζεται και από δυο μεριές με το χέρι και συνήθως από γυναίκες.

Γ. ΛΑΪΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ

Το Νταούλι

Αντρέας Ροδίτης

Το νταούλι είναι ένα μεμβρανόφωνο όργανο, παίζεται συνήθως μαζί με το ξουρνά και έχει ρυθμικό παίξιμο. Είναι όργανο ρυθμού και συμπληρώνει με το δικό του τρόπο το λαϊκό συγκρότημα.

Το όργανο αυτό έχει μεγάλο όγκο ήχου, ο οποίος παράγεται από το δέρμα, που το χτυπάμε με ένα ξύλινο αντικείμενο χοντρό (κόπανο) και ένα λεπτό (βίτσα).

Κατασκευάζεται σε διάφορα μεγέθη ανάλογα με τις συνήθειες του κατασκευαστή και τις απαιτήσεις των παιχτών του. Όπως στις μπάντες, έτσι και στα συγκροτήματα που περιλαμβάνουν το νταούλι, παίζει στα ισχυρά μέρη του μέτρου με τον κόπανο. Με τη βίτσα παίζει στα αδύνατα μέρη του μέτρου όταν δεν πρέπει να ακούγεται πολύ.

Το Τουμπελέκι

Διονυσία Παπαδοπούλου

Το τουμπελέκι είναι μικρογραφία του τυμπάνου. Είναι μεταλλικό ή πήλινο. Το σχήμα του μοιάζει με κύλινδρο, πεπλατυσμένο στο ένα μέρος. Στο κάτω μέρος είναι ανοιχτό, ενώ στο άλλο σκεπασμένο με δέρμα ή μεμβράνη. Είναι όργανο ρυθμού. Ένας θαυμάσιος εκτελεστής ήταν ο Μαθιός Μπαλαμπάνης. Σήμερα πήρε τη θέση του ο Κλαπάκης. Τουμπελέκι συναντάμε στη μουσική της Μακεδονίας, της Θράκης και των νησιών του ανατολικού Αιγαίου. Ονομάζεται αλλιώς και στάμνα ή ταραμπούκα.

Το Ντέφι

Διονυσία Παπαδοπούλου

Η λέξη ντέφι σημαίνει το τάσι της λατέρνας. Υπάρχουν διάφορα μεγέθη. Είναι σκεπασμένο από τη μια μεριά με πετσί (μεμβράνη). Έχουμε 2 είδη ντεφιών. Το ξύλο του περιγυρού του ντεφίου λέγεται κάνσα. Στη λαϊκή μας μουσική το χτυπάνε οι τραγουδίστριες, ρυθμικά, για να κρατούν το χρόνο και να δίνουν κέφι και ζωντάνια στην εκτέλεση του μουσικού κομματιού.

Είναι ξύλινο με κυλινδρικό σχήμα. Η κατασκευή τους είναι ίδια με του νταουλιού. Κρατιέται με το αριστερό χέρι και χτυπιέται με το δεξί.

Σήμερα το ντέφι κάποιιοι το ξέρουν ως νταϊφά και είναι ένα μουσικό όργανο με το οποίο διασκεδάζει ο λαός. Τον ήχο τον δίνεις καθώς το χτυπάς. Το χτύπημα προς τη μέση της επιφάνειας του δίνει ήχο βαθύ, προς την περιφέρεια οξύτερο και "στεγνό" ήχο. Στην αρχαία Ελλάδα ονομαζόταν τύμπανο στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια "πλήθια" και "σειστρον".

Το βιολί

Διονυσία Παπαδοπούλου - Γεωργία Καλφραγιάννη

Το βιολί είναι ένα έγχορδο όργανο που ξεχωρίζει για τη μελωδικότητά του. Παίζεται με δοξάρι το οποίο είναι φτιαγμένο από τρίχες αλογοουράς. Τον 7ο αιώνα ήταν μονόχορδο, και παιζόταν και τότε με δοξάρι. Μετά το 10ο αιώνα τρίχορδο και το 15ο αιώνα είχε 4 χορδές που ονομάζονταν τριβωμένες και παιζόνταν και τότε με δοξάρι.

Οι χορδές οι οποίες κουρδίζονται ανά πέμπτες είναι Σολ-Ρε-Λα-Μι. Ο ήχος που παράγεται εξαρτάται από το πάχος και το μήκος της κάθε χορδής. Αν η χορδή είναι μακριά, και χοντρή δημιουργείται χαμηλός ήχος, ενώ αν είναι μικρή και λεπτή δημιουργείται μπάσος ήχος. Το βιολί κατάγεται από ένα άλλο μουσικό όργανο που το χρησιμοποιούν στις Ινδίες, και λεγόταν "Ρεμπέκ"

Όταν το γνώρισαν οι Άραβες το διέδωσαν στην Ευρώπη με την κατάκτηση της Ισπανίας.

Εκτός από το βιολί σπανίως κάποιοι το ονομάζουν Σιολί (Ήπειρο), Ντιουλί στην Αίγινα κ.ά. Μερικά είδη που ανήκουν στην “οικογένεια” του βιολιού είναι: βιολοντσέλο, κόντρα μπάσο (το πιο μπάσο) κ.ά.

Το βιολί, ως λαϊκό όργανο κατασκευάζεται και στην Ελλάδα. Ο γνήσιος λαϊκός βιολιστής το ακουμπάει απαλά στον ώμο του, χωρίς όμως να το πιέζει και το κρατάει με τον αριστερό καρπό του. Η μελωδία βγαίνει συνήθως από τις κουρδισμένες χορδές Μι και Λα. Το αριστερό χέρι κρατιέται σταθερά στην πρώτη θέση. Αυτό όμως δεν το εμποδίζει να παίρνει κλεφτά με το 5ο δάχτυλο ορισμένες υψηλότερες νότες.

Στο παίξιμο του λαϊκού βιολιού το δοξάρι κρατιέται με τον αντιβραχίονα. Από την τεχνική του δοξαριού ο λαϊκός βιολιστής χρησιμοποιεί κυρίως τις χωριστές δοξαμές. Στο παίξιμο, όταν το γλέντι έχει φουντώσει, ο λαϊκός βιολιστής χτυπάει κάποτε με το δοξάρι του το πίσω μέρος του ηχείου, μετατρέποντας έτσι προσωρινά το βιολί του σε ρυθμικό όργανο. Το βιολί μπορεί να παιχτεί μαζί και με άλλα όργανα όπως μπουζούκι, κλαρίνο, κλπ.

Οι καλύτεροι κατασκευαστές στον κόσμο ήταν: ο Στραντιβάρι, ο Μπερπολέτι, ο Αμάτι, ο Στάνιερ, ο Ματίας Κλότς κ.ά. Το μεγαλύτερο κέντρο κατασκευής βιολιών είναι κοντά στα σύνορα με την Αυστρία (Mittewald). Στο λαό μας άρεσε τόσο πολύ που αντί να λένε πάμε για γλέντι λένε πάμε στα βιολιά.

Το βιολί το χρησιμοποιούν συνήθως στο δημοτικό, στο νησιώτικο και στο λαϊκό τραγούδι. Οι καλύτεροι παίκτες του είναι ο Αραπάκης και ο Κόρος.

Το μαντολίνο

Ηλίας Ρόντος

Το μαντολίνο ανήκει στα λαϊκά όργανα που έχουν χορδές. Η ονομασία του προέρχεται από την Ιταλική λέξη mantolino, δηλαδή μικρή μαντόλα. Ανήκει στην κατηγορία των λαϊκών οργάνων.

Έχει τρία μέρη: το ξύλινο ηχείο σχήματος μισού αχλαδιού, κομμένο κατά μήκος, το λαιμό και το κεφάλι, στα οποία τοποθετούνται τα κλειδιά.

Υπάρχουν 2 ειδών μαντολίνου, το Ναπολιτάνικο και του Μιλανέζικο.

Το πρώτο είναι πιο πολύ γνωστό στην Ελλάδα, έχει τέσσερις διπλές χορδές και κουρδίζεται όπως το βιολί, ενώ το δεύτερο έχει πέντε ή έξι ζευγάρια μεταλλικών χορδών.

Οι χορδές του παίζονται με σκληρό πλήκτρο (πένα). Ένας αξιόλογος λαϊκός παίκτης είναι ο Λουδοβίκος των Ανωγείων. Γνωστοί κατασκευαστές είναι ο Γεώργιος Καρέλας και ο Αργύρης Πρόκος.

Η Κιθάρα

Διονυσία Παπαδοπούλου

Η κιθάρα είναι χορδόφωνο όργανο με βραχίονα. Ο βραχίονας είναι καλυμμένος στο επάνω μέρος από έβενο και είναι χωρισμένος σε 19 λεπτά χωρίσματα με τάστα, που το καθένα αντιπροσωπεύει ένα ημιτόνιο. Η κιθάρα έχει επίπεδη πλάτη και ηχείο σε σχήμα “οκταριού”. Ο κιθαρίστας της λαϊκής κιθάρας παίζει τις χορδές με πένα (πλέκτρο).

Όπως και στα έγχορδα με τόξο ο εκτελεστής για να παράγει διαφορετικούς φθόγγους πιέζει τις χορδές σε διάφορα σημεία με τα δάχτυλα του αριστερού χεριού, αυξομειώνοντας έτσι το μήκος του.

Η κιθάρα είναι όργανο της λαϊκής μουσικής πολλών χωρών. Στη λαϊκή μας μουσική υπάρχουν δύο είδη κιθάρας: η ακουστική και η κλασική. Η κιθάρα χρησιμοποιείται στην λαϊκή ορχήστρα ως όργανο συνοδείας σε τραγούδια για να κρατάει το ρυθμό με ακοπνιαμένα και πολλές φορές στα ρεμπέτικα τραγούδια “σολάρει”.

Το Λαούτο

Παναγιώτης Κωτσιώρης

Το λαούτο είναι έγχορδο όργανο με μικρό κορμό και μακρύ βραχίονα και παίζεται με πένα ή με φτερό πουλιού. Η προέλευσή του είναι μάλλον αραβική. Μερικοί ιστορικοί υποστηρίζουν

ότι διαδόθηκε στην Ευρώπη από τους Ισπανούς, οι οποίοι το γνώρισαν από τους Άραβες κατακτητές τους (8ο αιώνα μ.Χ.). Τον 13ο αιώνα διαδόθηκε και στις χώρες της υπόλοιπης Ευρώπης. Ο ελληνικός τύπος λαούτου διαμορφώθηκε κατά τον Ανωγειανάκη τον 17ο αιώνα και είναι επηρεασμένος από τον ταμπουρά. Μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο γύρω στο 1920 όμως, επειδή οι λαουτιέρηδες προσαρμόστηκαν στην αρμονία της δύσης κόντυναν το χέρι του οργάνου κατά 2,3 πόντους. Το ηχείο του είναι εξογκωμένο και έχει σχήμα αχλαδιού και η λαβή του (χέρι, βραχίονας) είναι κοντή και φαρδιά. Πάνω σ' αυτήν είναι χαραγμένα τα μουσικά διαστήματα με τάστα. Οι χορδές του στερεώνονται από τη μια μεριά στο πίσω μέρος σε μια στρογγυλή τρύπα, στη ροζέτα όπως τη λένε οι μουσικοί, η οποία βρίσκεται στην επίπεδη επιφάνεια του ηχείου. Η άλλη άκρη των χορδών "αρθρώνεται" στα κλειδιά που βρίσκονται στην κυρτή άκρη του βραχίονα του οργάνου. Το λαούτο έχει τέσσερις χορδές (Λα, Ρε, Σολ, Ντο). Οι τρεις, ξεκινώντας από τις χαμηλές νότες, είναι διπλές και η τέταρτη, το "καντίνι" όπως λέγεται είναι μονή. Το λαούτο είναι λαϊκό όργανο και παίζεται από τους λαϊκούς οργανοπαίχτες ως επί το πλείστον στα πανηγύρια. Συνοδεύει συνήθως την κρητική λύρα, το βιολί ή το κλαρίνο και κρατάει το ρυθμό. Είναι συνδεδεμένο με τα ηπειρώτικα νησιώτικα και γενικά τα δημοτικά τραγούδια. Γνωστός λαουτιέρης είναι ο Δημήτρης Φυρογένης και ο Κονιτόπουλος και ο Νικηφόρος Κορρές από τη Νάξο. Ο τρόπος που παίζεται το νησιωτικό λαούτο είναι διαφορετικός από εκείνον του κρητικού. Στο κρητικό ο παίχτης κάνει κατά τη διάρκεια του τραγουδιού και αυτοσχεδιασμούς (ταξίμια).

Ο βραχίονας του οργάνου φτιάχνεται από φλαμούρι και από έβενο, η ταστιέρα. Το σκάφος συνήθως το φτιάχνουν από καρύδια ή σφεντάμι (σφένδαμος). Το καπάκι γίνεται πάντα από πεύκο. Γνωστός κατασκευαστής είναι ο Γιώργος Καρέλας και ο Μουντάκης.

Το Ούτι

Μαρία Λαζούρα

Αυτό το έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο, είναι αραβικής προέλευσης. Στα αραβικά Ud ή Al Ud σημαίνει "ξύλινο όργανο" γνωστό κι ως λαούτο (άλιουντ = ξύλο). Αποτελείται από μεγάλο ηχείο σχήματος αχλαδιού ή αβγού, από έναν κοντό βραχίονα (χέρι) και από το κεφάλι, (καράολο) που βρίσκονται τα κλειδιά. Αρχικά είχε οχτώ χορδές οι οποίες αργότερα έγιναν πέντε (διπλές). Είναι όργανο μελωδίας (σολίστ), και όπως με την κιθάρα ο οργανοπαίχτης μπορεί να αυτοσυνοδεύεται χτυπώντας συνήθως τις χαμηλές βαρύτερες χορδές ρυθμικά. Το ούτι είναι "τυφλό" όργανο δηλαδή δε χωρίζεται η ταστιέρα του με τάστα σε ημιτόνια και τόνους, γι' αυτό άλλωστε είναι αρκετά δύσκολο για να το μάθει κανείς. Το ούτι μπορεί να αποδώσει ακριβώς τους λαϊκούς δρόμους. (Κλίμακες της ελληνικής λαϊκής μουσικής ανατολίτικου χαρακτήρα).

Το ελληνικό ούτι, που το εισήγαγαν στην Ελλάδα κυρίως οι Έλληνες της Μ. Ασίας διαθέτει τέσσερις διπλές χορδές (Ντο, Σολ, Ρε, Λα) και παίζεται με μικρό πλήκτρο, γνωστό ως πέννα, η οποία είναι από φτερό ή ζελατίνα. Μετά την καταστροφή της Σμύρνης (1922) και την ανταλλαγή των πληθυσμών, το ούτι χρησιμοποιήθηκε και στον ελλαδικό χώρο κάπως περισσότερο σε μικρασιατικά συνήθως γλέντια και συγκροτήματα που έπαιζαν Ρεμπέτικα τραγούδια. Αυτό όμως δεν επηρέασε ποτέ τη σταθερή θέση του λαούτου στην ορχήστρα με το οποίο μοιάζουν βέβαια. Ένας γνωστός παίχτης στο Ούτι είναι ο Νίκος Σαραγούδας ο οποίος παίζει το όργανο αυτό από το 1968. Το ούτι χρησιμοποιείται όχι μόνο στη λαϊκή μουσική αλλά και στους εκκλησιαστικούς ύμνους. Ο Νίκος Σαραγούδας έπαιξε τη Μ. Πέμπτη ούτι για την εκδήλωση: "περιπλάνηση", Θείο Πάθος". Οι γνωστότεροι κατασκευαστές του οργάνου αυτού είναι οι: Γ. Καρέλας και Α. Πρόκος.

Ο Ταμπουράς

Αποστόλης Τσέκος

Ο ταμπουράς είναι έγχορδο μουσικό όργανο από τα αρχαιότερα και λαϊκότερα. Αυτό το μαρτυρεί γλυπτό που βρίσκεται στο εθνικό μουσείο. Η ονομασία του στα αρχαία χρόνια ήταν "τρίχορδον", "πανδουρίς", "πανδούρα" "φανδούρος" "θαβούρα" και "ταμπουρίν". Στα ακριτικά χρόνια το συναντάται ως "ταμπουράν". Έχει 3-6 χορδές κοίλο

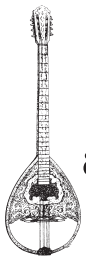

ηχείο και μακρύ βραχίονα που έχει τάστα τα οποία προσδιορίζουν τους τόνους, ημιτόνια και τα μικρότερα διαστήματα. Εξέλιξη του ταμπουρά είναι το σημερινό μπουζούκι.

Το σκάφος του, που αποτελείται από δούγιες έχει ένα ντάκο και σχήμα αχλαδιού. Ο ταμπουράς παρουσιάζει μια μεγάλη μορφολογική ποικιλία. Συναντάμε ηχεία στενόμακρα ή κοντά και φαρδιά στη βάση τους. Ηχεία με μικρό βάθος και ελαφρό κούρτο, σκάφες με μεγάλο βάθος και ημισφαιροειδή σκάφη κλπ. Παλαιότερα χρησιμοποιούσαν για ηχείο το καύκαλο της χελώνας ή το μισό ξεραμένης κολοκύθας ή και άλλα αντικείμενα, όπου πάνω τους τέντωναν δέρμα επεξεργασμένο για καπάκι. Ο ταμπουράς και όλες οι παραλλαγές του παίζονταν παλαιότερα χωρίς συνοδεία από άλλο όργανο. Είναι όργανο με λεπτό και αδύνατο ήχο σχετικά όμως κατάλληλο για συνοδεία τραγουδιού ή λίγων προσώπων σε κλειστό χώρο. Στον ταμπουρά η μελωδία παιζόταν συνήθως στην πρώτη υψηλότερη χορδή το καντίνι όπως λέγεται ενώ ταυτόχρονα τη συνόδευαν οι άλλες ανοιχτές χορδές ανάλογα πάντα με τον αριθμό των χορδών και το κούρδισμα του οργάνου. Ένας γνωστός παίχτης του ταμπουρά είναι το ιστορικό πρόσωπο ο Γιάννης Μακρυγιάννης. Μια παραλλαγή του ταμπουρά το μπουλγαρί παιζόταν μέχρι πρόσφατα από τον Φουσταλιεράκη στην Κρήτη.

Το Μπουζούκι

Παναγιώτης Χουντάσης

Μπουζούκι έχουμε δυο ειδών, το τετράχορδο και το τρίχορδο. Το τετράχορδο μπουζούκι καθιερώθηκε και πρωτοπαίχτηκε από το Μανώλη Χιώτη, ένα δεξιότεχνη του οργάνου με πολύ γρήγορο παίξιμο. Το μήκος του είναι 0,70-100 εκ. Το τρίχορδο με το όνομα πανδουρίς ήταν γνωστό σε όλους τους αρχαίους Έλληνες. Οργανολογικά το τρίχορδο ανήκει στην οικογένεια των ταμπουράδων.

Το μπουζούκι έχει μικρό ηχείο σε σχήμα αχλαδιού με φουσκωτή πλάτη. Όπως αρκετά μουσικά όργανα έτσι και η οικογένεια των μπουζουκιών αποτελείται από τέσσερα μεγέθη: Τον μπαγλαμά (το μικρότερο), το μπουζούκι το κυρίως μπουζούκι και την μπουζουκομάννα). Με την εξάπλωση του ρεμπέτικου τραγουδιού και τη δημιουργία συγκροτημάτων ρεμπέτικων κομπανιών διαδόθηκε το όργανο αυτό και αγαπήθηκε πολύ.

Το μπουζούκι είναι από τα έγχορδα που “σολάρουν” και συνδέεται το μεν τρίχορδο με το ρεμπέτικο τραγούδι το δε τετράχορδο με το λαϊκό και το έντεχνο.

Ο Τζουράς

Είναι έγχορδο όργανο, μοιάζει με τον μπαγλαμά, έχει μικρότερο σκάφος είναι μικρότερο από το μπουζούκι και μεγαλύτερο από τον μπαγλαμά. Φτιάχνεται με δούγες ή σκαφτό σε ξύλο μουριάς ή καρυδιάς. Έχει βραχνή φωνή και είναι όργανο που “σολάρει”.

Ο Μπαγλαμάς

Ηνομασία του προέρχεται πιθανόν από την τουρκική λέξη Baglama που σημαίνει “Δεσμός”. Οι σύγχρονοι μπαγλαμάδες είναι όπως ένα μικρό μπουζούκι. Έχουν 3 ζευγάρια χορδές (Ρε, Λα, Ρε). Παλιότερα δε ήταν το ίδιο στο σχήμα ακριβώς με το μπουζούκι. Ήταν διαφορετικά δηλαδή αντί για Ρε, Λα, Ρε είχε Μι Σι Μι. Το μήκος των μπαγλαμάδων κυμαίνεται στους 35 με 37 πόντους. Υπάρχουν πολλών ειδών μπαγλαμάδες, που διαφέρουν ως προς το σχήμα των σκαφών τους και την κατασκευή σκαφών τους. Ένας καλός παίχτης του μπαγλαμά ήταν ο ξακουστός Μπάτης.

Ένας από τους καλλιτέχνες κατασκευαστές των παραπάνω οργάνων ήταν ο “Στραντιβάρους” των μπουζουκιών ο Ζοζέφ (Τερσίβιαν) που πέθανε στις 22-04-99 σε ηλικία 83 χρονών.

Σήμερα θεωρούνται αξιόλογοι συνεχιστές ο Γιώργος Καρελάς, ο Αργύρης Πρόκος και ο Παναγιώτης Βαρλάς.

Η Λύρα (κρητική)

Σάντυ Σταυρίδη

Η λύρα είναι ένα όργανο που παιζόταν από πολύ παλιά στον Ελλαδικό χώρο. Ο Πέρσης Ibn Kurdadnbih σε μια αναφορά του στο χαλίφη Al-Mutamid για τα όργανα των Βυζαντινών στο τέλος του 10ου αιώνα αναφέρει για τη λύρα και λέει ότι ήταν ένα όργανο φτιαγμένο από ξύλο που είχε πέντε χορδές και ότι ήταν όμοιο με το αραβικό ρεμπάμπ. Από τότε πολλές εικονογραφίες και φιλολογικές πηγές μας “μιλούν” για την παρουσία οργάνων με τόξο, ανάμεσα στα οποία και η λύρα, στον Ελλαδικό χώρο, στον Ελληνισμό της Ανατολής στους Βυζαντινούς και μετέπειτα χρόνους.

Η λύρα έχει ακόμα “δεσπόζουσα” θέση στα Δωδεκάνησα και την Κρήτη και στον ελληνισμό του Πόντου. Η αχλαδόσχημη λύρα της Κρήτης, και των Δωδεκανήσων κατασκευάζεται από ξύλα μουριάς, οξιάς, κισσού, δάφνης, αχλαδιάς ή αγριελιάς.

Παλαιότερα το δοξάρι είχε τρίχες από ουρά αλόγου, σήμερα χρησιμοποιούν δοξάρια βιολιού.

Για το καπάκι χρησιμοποιούν λευκή ξυλεία. Υπάρχουν τρεις τύποι λύρας: Το λυράκι, η βροντόλυρα και η κοινή λύρα, όπως έχει επικρατήσει. Διακοσμείται με γεωμετρικά σχέδια, άγκυρες, πουλιά, λουλούδια ανάλογα με την έμπνευση του κατασκευαστή.

Ο λυράρης θέλει να φτιάχνει συνήθως ο ίδιος τη λύρα του για να είναι ανάλογη με τη σωματική του διάπλαση και το ηχόχρωμα που επιθυμεί να έχει: φιλή και διαπεραστική φωνή ή πιο χοντρή και βαθιά. Γνωστοί κατασκευαστές είναι ο Μουντάνης και ο Γιώργος Καρελάς.

Ο Θανάσης Σκορδαλός και ο Μουντάκης από την Κρήτη που πέθαναν πριν λίγα χρόνια, υπήρξαν άριστοι λυράρηδες της κρητικής μουσικής, γι’ αυτό άλλωστε τιμήθηκαν με αγάλματα από τις τοπικές αρχές της γενέτειράς τους.

Ο Κεμετζές (ποντιακή λύρα)

Γιώργος Τσιλικίδης

Ο κεμετζές αλλιώς λέγεται λύρα. Πιο πολύ παίζεται από τους πόντιους. Έχει ηχείο που είναι φιαλίσχημο και ένα κοντό χέρι που συνεχίζει από το ηχείο. Έχει επίσης κλειδιά που βρίσκονται στο μπροστινό μέρος του χεριού και περνούν πίσω, έχει ταστιέρα, χωρίς τάστα, καβαλάρη, όπως και 3 χορδές που είναι στερεωμένες στον κορδοδέτη και παίζεται μόνο με δοξάρι.

Η κατασκευή της είναι πολύπλοκη. Για το ηχείο το χέρι και την κεφαλή χρησιμοποιούνται μονοκόμματα ξύλο από δαμασκηλιά ή μουριά ή κισσό ή καρυδιά ή κέδρο ή ακακία. Απ’ όλα αυτά τα είδη ξύλου το καλύτερο είναι της δαμασκηλιάς γιατί κάνει τη λύρα να έχει δυνατή φωνή. Για το καπάκι χρησιμοποιείται ξύλο πεύκου ή έλατου. Όλα αυτά τα ξύλα πρέπει να είναι ξερά, καθαρά, χωρίς ρόζους και με ίσια νερά. Στα παλιά χρόνια χρησιμοποιούνταν βρασμένα μέσα σε λάδι ξύλα.

Οι χορδές της είναι φτιαγμένες από ατσάλι. Η πρώτη χορδή λέγεται τζιλ, η δεύτερη μεσαία και η τρίτη χαμπά. Ανοιχτά οι χορδές δίνουν τις φωνές: Λα-Μι-Λα ή Λα-Ρε-Λα.

Ο παίκτης της ποντιακής λύρας βγάζει τους ήχους της μελωδίας πατώντας με το δάχτυλο πάνω στις χορδές και όχι χτυπώντας τις με το νύχι όπως γίνεται με το λυράρη της κρητικής λύρας. Το ηχόχρωμά της είναι πολύ εντυπωσιακό. Ονομαστός παίκτης είναι ο Γ. Παπαδόπουλος από τη Θεσσαλονίκη.

Το Σαντούρι

Γεωργία Καλφαγιάννη

Το σαντούρι είναι αρχαίο όργανο. Η ονομασία είναι μάλλον περσική (Σαντούρ ή Σαντίρ). Το σχήμα του είναι τραπεζοειδές.

Ένα πρόχειρο σαντούρι φτιάχνεται με τα παρακάτω υλικά: ξύλινο κουτί από έλατο ή καρυδιά, βιδοθηλίες + καρφάκια, 2 πηχάκια, 1 τηλεκάρτα, 2 μολύβια, ένα κοπίδι, ψαλίδι, κόλλα, βαμβάκι και κλωστή.

Πάνω στο ξύλινο κουτί τοποθετούμε τα 2 πηχάκια, έτσι που να μην είναι παράλληλα, και αφού βρούμε την κανονική τους θέση, σημαδεύουμε και μετά τα κολλάμε! Αν θέλουμε να φτιάξουμε ένα ηχείο σε ένα ξύλινο κουτί, κάνουμε στο κέντρο του ξύλινου κουτιού μια τρύπα, ίση με το κέρμα των 100 δραχμών. Μπορούμε να φτιάξουμε και μερικές μικρότερες τρύπες, και αν θέλουμε και μερικά σχέδια μέσα. Έτσι θα μπορεί ο ήχος να βγαίνει πιο δυνατός.

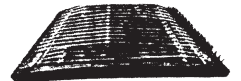
Μετά βιδώνουμε τις βιδοθηλίες έξω από το ένα πηχάκι, αλλά πρέπει να είναι σε ίσες αποστάσεις και μεταξύ τους και το πηχάκι. Στη συνέχεια τοποθετούμε τις χορδές, ανά 2, 3 ή 4 (οι μπάσσες χορδές είναι μονές) από πετονιά, δένοντας τη μια άκρη στο κορδόνι και την άλλη στην αντίστοιχη βιδοθηλιά.

Γυρίζοντας τις βιδοθηλίες, η πετονιά τεντώνει, κι έτσι και κουρδίζουμε τις χορδές με ταυτοφωνία, είναι έτοιμο να παιχτεί, είτε σαν σαντούρι με 2 μπαγκέτες που θα φτιάξουμε δένοντας στις άκρες 2 μολυβιών λίγο βαμβάκι, είτε σαν κανονάκι, με μια πένα που μπορούμε να φτιάξουμε κόβοντας από μια τηλεκάρτα, ένα μικρό τρίγωνο.

Στη Σμύρνη και στην πόλη, το σαντούρι ήταν το πιο βασικό όργανο της κομπανίας. Με τα σαντούρια ερμήνευσαν τα τραγούδια της εποχής εκείνης στα πανηγύρια και τα κέντρα διασκέδασης.

Το σαντούρι “πέρασε” από τη Λέσβο, Λήμνο, Χίο, Σάμο, Ρόδο, Κω, Ίμβρο και καθιερώθηκε ως όργανο συνοδείας σε όλη την Ελλάδα.

Μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή οι Έλληνες έπαιζαν ακόμα με σαντούρια. Στη Μυτιλήνη χρησιμοποιείται ακόμα στα πανηγύρια και σε διάφορες εκδηλώσεις. Ο καλύτερος κατασκευαστής ήταν ο Θεόφιλος και εκτελεστές σπουδαίοι ο Μόσχος, ο Τάσος Διακογιώργης και ο Καρατάσος.

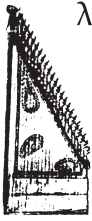
Το Κανονάκι

Βιβή Παπαδοπούλου - Φύγκα

Το κανονάκι είναι όργανο που υπάρχει και στον αραβικό κόσμο (gobun). Παλιότερα και ιδιαίτερα στους μεσαιωνικούς χρόνους ήταν γνωστό στους προγόνους κυρίως με την ονομασία “ψαλτήριο”. Πότε ακριβώς η ονομασία gobun (κανονάκι) αντικαθιστά την ονομασία ψαλτήριο, δεν το ξέρουμε. Είναι όμως φανερό ότι αυτό γίνεται με την εξάπλωση του Ισλαμισμού και την επαφή των Αράβων και των Τούρκων με τους λαούς της Ευρώπης. Οι αρχές του ψαλτηρίου ανιχνεύονται στον ασιατικό χώρο πολλούς αιώνες πριν από τους αρχαιολογικούς κλασικούς χρόνους (467). Στην Αρχαία Ελλάδα από τον Αριστοτέλη και το Θεόφραστο έως τον Αθηναίο και άλλους συγγραφείς έχουμε πολλές μαρτυρίες γι’ αυτό αλλά περιμένουν πάντα την απόδειξή τους, ότι δηλαδή υπάρχει άμεση σχέση του ψαλτηρίου με το κανονάκι. Το κανονάκι φτιάχνεται σε διάφορα μεγέθη από σφεντάμι ή άλλα ξύλα σε σχήμα τραπεζιού με τη δεξιά πλευρά κάθετη προς τη μεγάλη βάση και τις χορδές εντερίνες ή μεταλλικές ή κατά το μήκος των δύο παραλλήλων πλευρών του.

Στο ξύλινο καπάκι επίσης εκτός από το δεξιό μέρος (15 εκ. περίπου πλάτος) που είναι φτιαγμένο από δέρμα, ανοίγονται μια ή περισσότερες στρογγυλές ή αβγόσχημες τρύπες για τη φωνή.

Το κανονάκι παίζεται κρατημένο συνήθως πάνω στα πόδια του παίκτη με δύο πέννες (πλεκρά) ή νύχια όπως λέγονται, που προσδένονται στους δείκτες των δυο χερών με μεταλλινες δαχτυλήθρες, ασημένιες ή χρυσές. Οι πέννες που σήμερα είναι από πλαστική ύλη, ήταν άλλοτε από χελωνόστρατο (ταρταρούγα) ή από κέρατο βοδιού. Με τις πέννες, που δεν είναι τίποτα άλλο παρά δύο τεχνητά νύχια ο παίκτης τσιμπάει με μεγαλύτερη ευκολία και σταθερότητα τις χορδές (με το αριστερό χέρι τις χαμηλές και με το δεξί τις υψηλές) κι αυτό τον βοηθάει να έχει κα-

λύτερη τεχνική και δυνατότερο ήχο. Η οκτάβα χωρίζεται σε 72 μόρια, ως εξής: Από Ντο σε Ρε 12 μόρια, από Ρε σε Μι 10 μόρια, από Μι σε Φα 8 μόρια, από Φα σε Σολ 12 μόρια, από Σολ σε Λα 12 μόρια από Λα σε Σι 10 μόρια και από Σι σε Ντο 8 μόρια το κανονάκι. Χρησιμοποιήθηκε στην εκκλησιαστική μουσική και σήμερα στη δημοτική. Ο καλύτερος παίκτης του οργάνου αυτού ήταν ο Στεφανίδης. Υπάρχουν πολλοί λίγοι μουσικοί που παίζουν κανονάκι σήμερα στη χώρα μας. Η στροφή όμως τα τελευταία χρόνια των νέων προς τα παραδοσιακά όργανα αναπτρώνει τις ελπίδες ότι οι παίκτες του κανονάκιου θα αυξηθούν.

Το Ακορντεόν

Μαρία Λαζούρα

Το ακορντεόν είναι αερόφωνο όργανο με ελεύθερες γλωττίδες. Εφευρέθηκε από τον Αυστριακό Ντάνιαν το 1829 και τελειοποιήθηκε από τον Γάλλο Κ. Μπίφε στις αρχές του περασμένου αιώνα. Οι γλωττίδες που περιέχονται σε δύο θήκες, οι οποίες συνδέονται, μπαίνουν σε παλμική κίνηση και προς τις δύο διευθύνσεις, με το πληκτρολόγιο του δεξιού χεριού, παραπλήσιο με εκείνο του πιάνου ή σειρά από κουμπιά, ή με το πληκτροφόρο του αριστερού που αποτελείται από μια σειρά κουμπιά. Επίσης αποτελείται από φυσητήρα και μια ή δύο σειρές πλήκτρων. Ο συνδυασμός κίνησης των πλήκτρων και του αέρα μέσα στο φυσητήρα βάζει σε κίνηση μεταλλικά ελάσματα στο εσωτερικό του οργάνου, από τη δόνηση των οποίων παράγονται οι μουσικοί ήχοι.

Το ακορντεόν έχει μεγάλη διάδοση στη λαϊκή μουσική της χώρας μας. Είναι όργανο με πολλές δυνατότητες. Αντικαθιστά το πιάνο κατά τη συνοδεία στις λαϊκές ορχήστρες. Έχει συνδεθεί με τη λαϊκή μας μουσική και χρησιμοποιήθηκε από τις αρχές του αιώνα στα λαϊκά, ρεμπέτικα και δημοτικά τραγούδια. Ένας πολύ καλός παίκτης είναι ο Ανδρέας Τσεκούρας.

Το Κλαρίνο

Βαγγελία Μπίζγκα

Γιά τόν Χαλκιά

Γτό κλαρίνο τῆ Χαλκιά βροχάει, ζινάδε-
ζει, χαροχειμία, χορεύει ἡ Ἑλλάδα - θάλασ-
σες ὠβονάι κτς. δεκαπεντασύλλαβα ποτα-
μία κτς, ἀρμαλωτοὶ ὠ κλέφτες, παμπαρά-
κια σεριφλομῆστακα σελή μάσση ὠ σὸ
τσάμικο, μαυροφορῆσες ἀν ταρτομανά-
δες ὠ ποράσια πηξέσδουσεφάνωτα, πέ-
ντε κοτσύφια σὸν ἔλαιώνα ὠ, σὶό βί-
θος βάθος, πάνεα τὸ ἀγρυπνο, μερα-
κλωμένο ἀηδόνι.

ἑθνήνα, 1. III. 85

Γιάννης Νίκος

Το κλαρίνο κατασκευάζεται από ξύλο (έβανο) ή κά-
τι παρόμοιο και μοιάζει με κωνικό σωλήνα. Ο ήχος
του παράγεται με τη βοήθεια ενός καλαμιού. Όταν φυ-
σάμε στο καλάμι παράγονται παλμοί. Αυτοί οι παλμοί
αυξάνονται σε ένταση από το ηχείο του, το υπόλοιπο
μέρος του οργάνου. Το καλάμι στερεώνεται με ένα
σφιχτήρα με βίδα - πεταλούδα στο κάτω μέρος του
οργάνου.

Ο Ντένερ κατασκευαστής κλαρίνων στη Νυρεμβέργη
της Γερμανίας κατάφερε να κάνει κάποιες μετατροπές
στο λεγόμενο γαλλικό καλάμι και να το βελτιώσει αρκε-
τά. Μετά απ' αυτόν βρέθηκαν πολλοί που βελτίωσαν
ακόμα περισσότερο το όργανο αυτό (Μπερ, Λεφεβρ, Μαλ
Ερ κλπ.), ώστε να πάρει τη σημερινή του μορφή. Στην
Ελλάδα το έφεραν οι "γύφτοι" και καθιερώθηκε ως όρ-
γανο της λαϊκής ορχήστρας. Η οικογένεια του Τάσου
Χαλκιά διατηρεί το κλαρίνο από τις αρχές του αιώνα
στην επικαιρότητα συμμετέχοντας σε γάμους, βαφτίσια,

γλέντια, εκδηλώσεις.

Η φλογέρα

Θεόδωρος - Μάριος Κουτρούμπας

Η φλογέρα όπως κάθε όργανο χρειάζεται υλικά για να φτιαχτεί και αυτά είναι: καλάμι, ξύλο, μπρούντζο ή σίδηρο, κόκαλο. Τα χρόνια μετά τον πόλεμο άρχισε να χρησιμοποιείται και το πλαστικό.

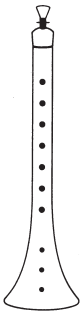
Η κατασκευή της φλογέρας απαιτεί υπομονή, μεράκι και πείρα. Στην καλαμένη φλογέρα το καλάμι πρέπει να είναι ξερό, χωρίς εξόγκωμα και όσο γίνεται ίσιο με ίσο πάχος και με την ίδια εσωτερική διάμετρο σε όλο το μήκος του. Την πρώτη τρύπα την ανοίγουμε γύρω στη μέση της φλογέρας. Μετά αφού κλείσουμε την τρύπα αυτή με το δείκτη του αριστερού χεριού αφήνουμε τα δάχτυλα και των δυο χεριών πάνω στην φλογέρα, σαν να παίζει, και στα μέρη που ακουμπούν ανοίγουν οι υπόλοιπες τρύπες. Τις τρύπες τις ανοίγουν συνήθως με ένα πυρωμένο καρφί. Το τρύπημα που απαιτεί υπομονή, γινόταν παλαιότερα με πυρωμένο σιδερένιο σουβλί, σήμερα γίνεται με τρυπάνι. Υπάρχει ακόμα και η κοκάλινη φλογέρα που φτιάχεται από το μεσαίο κόκαλο φτερούγας αετού ή άλλο αρπαχτικού πουλιού (όρνιου).

Οι απλές φλογέρες είναι περίπου 30 εκ. με 6 τρύπες μπροστά ή 6 μπροστά και 1 πίσω και δίνουν τα διαστήματα της διατονικής κλίμακας (Ντο-Ρε-Μι-Φα-Σολ-Λα-Σι-Ντολ). Τη φλογέρα τη συναντάμε κυρίως στην ηπειρωτική Ελλάδα. Η φλογέρα λέγεται και φλοέρα, αλουγιέρα, φλουέρα, φλιόρα (Θράκη) Φλώρος (Νικησιανή Χαλκιδικής) καλάμι, τζουρλάς (Ήπειρο) βαρβάγκα (Μακεδονία) γαβάλ (Έλληνες του Πόνου) παγιαύλι.

Η φλογέρα παίζεται συνήθως από τους τσοπάνηδες, παίζεται όμως και μαζί με άλλα όργανα σε γλέντια ή και σε πανηγύρια, όταν ο φλογεροπαίχτης είναι καλός. Την χρησιμοποιούν σήμερα και πολλά νέα μουσικά σχήματα μαζί με άλλα παραδοσιακά όργανα.

Ο Ζουρνάς

Ελένη Ζαρογκίκα

Ο Ζουρνάς είναι ένα όργανο που ανήκει στην ομάδα των αερόφωνων και έχει πολλές ονομασίες.

Με την ονομασία Ζουρνάς είναι γνωστός στη Μακεδονία, στη Θράκη, στη Δυτική Ρούμελη και τη Μυτιλήνη. Στην άλλη Ελλάδα λέγεται καραμούζα. Υπάρχουν όμως και πολλές άλλες παραλλαγές ζορνές (Κύπρος και περιοχή Κοζάνης), ζορνάς ή τζουρνάς (Λευκάδα) πίπιζο, πιπίτσα, πίπα (Λευκάδα) ονομάζεται επίσης και νιάκαρο ή νιοκάρα στη Ζάκυνθο και στην Κεφαλονιά και στη Δυτική Ρούμελη.

Ο Ζουρνάς είναι κατασκευασμένος από ξύλο οξιάς, κερασιάς ή καρυδιάς μήκους 22 έως 60 εκ. Πολλές φορές φτιάχεται από ξύλο μουσμουλιάς σφεντάμου και σπάνια από έβενο.

Ο Ζουρνάς που ανήκει στην οικογένεια οργάνων ομπόε εμφανίζεται στον Ελλαδικό χώρο από τους ομηρικούς ήδη χρόνους, όπου με την παρουσία του και του αυλού, αποτελούσαν ένα αρχαιοελληνικό δίδυμο οργάνων.

Μέσ' από φιλολογικές και εικονογραφικές πηγές βλέπουμε την ύπαρξη του ζουρνά στους νεότερους χρόνους.

Ο Ζουρνάς παίζεται πάντα με τη συνοδεία νταουλιού.

Δ. ΛΑΪΚΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

(ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ, ΓΛΥΠΤΙΚΗ κλπ.)

Εργασία Συλλογική

Αν ψάξει κανείς σε έργα Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών (ζωγράφων, γλυπτών κλπ.) θα βρει πολλά είδη οργάνων να πλουτίζουν τους πίνακες ή τα γλυπτά τους.

Έλληνες:

Στο έργο “Τα κάλαντα” του Νικηφόρου Λύτρα (1872) που είναι πάνω σε μουσαμά, βλέπουμε 5 παιδιά που λένε τα κάλαντα με το κλαρίνο και για να κρατάνε το ρυθμό χρησιμοποιούν και τύμπανο.

Ο “βοσκός” του ίδιου καλλιτέχνη (Υδατογραφία και μολύβι σε χαρτί) παριστάνει ένας βοσκός που παίζει φλογέρα.

“Επιστροφή από το πανηγύρι της Πεντέλης” σε μουσαμά με λάδι βλέπουμε μια οικογένεια στην οποία ο πατέρας παίζει τζουρά και το μικρό αγόρι φουσαρμόνικα.

“Ο Γαλατάς σε ώρα ανάπαυσης” του Νικηφόρου Λύτρα (1895). Στην εικόνα υπάρχει ένας γαλατάς που παίζει ταμπουρά.

“Κλεμμένη” του Νικηφόρου Λύτρα. Παριστάνει ένα νέο που παίζει ταμπουρά δίπλα στην ερωμένη του.

“Ζευγάρι του 19ου αιώνα” του Νικηφόρου Λύτρα. Ζωγραφισμένο σε χαρτί με μολύβι. Στο έργο περιλαμβάνεται ένας άντρας και μια γυναίκα που παίζει ταμπουρά.

“Το κόκκινο λαούτο” άγαλμα φτιαγμένο από ξύλο σε κεντρικό δρόμο της Κρήτης. Στο καλλιτέχνημα βλέπει κανείς έναν άνθρωπο που παίζει λαούτο.

“Το γράμμα” του Γιάννη Τσαρούχη (1974). Εικονίζεται ένας νέος που κρατά μπουζούκι.

Το “Επινίκιο” του Γιώργου Γεωργιάδη. Στο γλυπτό που είναι “στημένο” στην πλατεία Κολωνακίου, μια γυναίκα παίζει λαούτο.

“Πρωτομαγιά στην Κέρκυρα” του Υ. Πάχη (ελαιογραφία). Εδώ φαίνονται Κερκυραίοι σε μια γιορταστική ατμόσφαιρα να παίζουν κιθάρα και ντέφι και να τραγουδούν. Σε άγαλμα, επιτύβιο (4ος αι. μ.Χ.) υπάρχει ο Ορφείας μεθυσμένος σε κορμό δέντρου να παίζει λύρα.

Σε τοιχογραφίες πολλών εκκλησιών υπάρχουν επίσης πολλές παραστάσεις με όργανα.

Έτσι βλέπει κανείς σε ναό των Μετεώρων του 16ου αιώνα οργες με λαούτοα. Σε εκκλησία του Άσνουρίας με θέμα η παραβολή σιου και του φτωχού Λαζάρου το άρου το άρου το άρου το άρου το άρου το λαούτο είναι το “τιμόγενο” όργανο. Στο ξύλινο τέμπλο του Τιμίου Προδρόμου Σερρών εικονίζονται οργανοπαίχτες με ζουρνά και ντέφι.

Λυράρης να παίζει βρίσκεται σε τοιχογραφία εκκλησίας των Μηλέων Βόλου (18ος αιώνας). Τέλος σε πάρα πολλά έργα του Λαϊκού Ζωγράφου Θεόφιλου Χατζημιχαήλ “Κατσαντώνης” κλπ. και σε κεντήματα (Σκύρου) εικονίζονται Λαϊκά Μουσικά Όργανα.

Ξένοι:

“Γυναίκα με λαούτο” του Γιοχάνες Βέρμερ. Μας δείχνει μια γυναίκα που παίζει λαούτο στο κρεβάτι της. “Οι Μουσικοί” του Καραβάτζιο (1595). Περιέχει κάποιους ανθρώπους που είναι συγκεντρωμένοι και παίζουν διάφορα όργανα. “Νεαρή Ισπανίδα με κιθάρα” του Ρενουάρ (1898). Μας δείχνει μια κοπέλα που παίζει κιθάρα.

Άλλα έργα ξένων καλλιτεχνών που περιέχουν Λαϊκά Μουσικά Όργανα είναι: “Οι Σαλντιμπάγκο” του Αντώνιου Ματσίνι (852-1830). Νερά άτομα που παίζουν μουσική.

“Ο αρλεκίνος” του Αντουάν Βάττω (1684-1721). (Ένας αρλεκίνος που παίζει την κιθάρα του). “Δύο κυρίες της Οικογένειας Lainra” του Πήτερ Πίλο (Δύο κυρίες που η μια κρατάει και παίζει κιθάρα). Στο έργο του Μέμλινγκ (1435-1494) με την ονομασία “Άγγελοι μουσικοί” και σε έργα των Matisse (1869-1954) και του Gklimit υπάρχουν επίσης μουσικά όργανα. Τέλος ο Picasso έχει φτιάξει με την τεχνική του κολάζ πίνακα στον οποίο “κυριαρχεί” η κιθάρα. Ενώ σε άλλον με τίτλο “Pavades” τα όργανα που προβάλλει είναι το βιολί και τα κρουστά.

Ε. ΩΔΗ ΟΡΓΑΝΩΝ

Διονυσία Παπαδοπούλου

Πάντα στη ζωή
αξίζει να γελάς
να παίζεις τον τζουρά σου
και να χαμογελάς.

Να παίζεις ταμπουρά
να βγάζεις το ρυθμό
και να τραγουδάς
για όλους κάθε ελληνικό σκοπό.

Να παίζεις το βιολί
όπως το παίζουν και οι άλλοι
αχ να βγάζεις από 'κει
κάθε γλυκιά του ζάλη.

Να παίζεις το μπουλαρί
που είναι ξακουστό
κι αν εσύ δεν το ξέρεις
θα πρέπει να διαβάσεις το περιοδικάκι μας αυτό.
Γεωργία Καλφογιάννη
Εμένα με λένε μπαγλαμαδάκι και μοιάζω
σαν το μπαμπά μου το μπουζουκάκι.
Αχ! να 'μαι κι εγώ εδώ το μπουλαγιάρι
που μου ταιριάζει πιο πολύ, αυτό το Ντο ρε μι.

ΣΤ' "ΟΡΓΑΝΙΚΟΙ" ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ

Εργασία Συλλογική

Απόψε το μπουζούκι μου το στόλισα
κορδέλες και πήγα και τραγούδησα
σε όμορφες κοπέλες.

Βιολιά να παίζουν, τσήτεραις, λαγούτα να
λουλούδι ολονυκτίς να χαίρονται και να
μη κοιμηθούν. Ο κόσμος το έχει
βούκινο κι αυτές κρυφό καμάρι.

Γκάντα τα χαλόνια που γίνανε νταβούλια
για μια γυναίκα έμαθα τον ταμπουρά, έμαθα
και τη λύρα.

Δεν θα το πω φωστήρα μου πως είν'
δικός μου ο γάμος αν δεν λαλήσουν τα
βιολιά κι αν δε σφαγεί ο τράγος.
Διάβολοι παίζουν τα όργανα ή θα
χαλάσει ο γάμος.

Εν του βιολιά δεν παίζουμε παιχνίδια δε
βαρούνε. Αρχισε πάλι την μαντούρα (γκρίνια)
είτε και θέλει κούρταλα, θα τα 'χει κάθε μέρα.
Ζήλια την έπιασε κακιά, μου κρέμασαν

κουτάλια. Ζουρνάς ο νους του ανθρώπου
όπως τον παίξεις έτσι χορεύει.

Ήρθαν τζαμάλες και να φέρουν τα μαντάτα.

Θα παίζουμε τα όργανα να γαληνεύουν όλοι.

Ιδιόφωνα τα όργανα, ιδιότροπη η νύφη.

Κλάψε μπουζούκι μου μαζί με
την καρδιά μου. Ο μεγάλος γάμος
θέλει κούρταλα και ο μικρός κιθάρες.
κλαρίνα και λαϊκούς τραγουδιάρες.

Λαλούσε και ταμπουρά και το καραμπουζούκι
λαούτα και λαουτοκιθάρες, θεέ μου
τι λάθος δρόμο να πάρω.

Με σάλπιγγες μουγγές και τύμπανα
σπασμένα.

Με βιολί σανταυροβιόλι θα χορέψουν κι
οι διάβολοι. Μου γκρινιάρια μου νυφούλα
μέρα - νύχτα σουδόρος στα καντούνια και
ως τους ροφούς μπουζουκάκι θα
σου παίζω να μερώσω το θεριό.

Να κουβαλούσε χώματα να παίζουνε
ταμπουρά. Βάρα το ντέφι γύφτισσα.

Ξεκίνησαν τα ταμπούρια.

Ο γάμος θέλει τύμπανα κι η
εκκλησία ψάλτη. Ολονυκτίς ακούγανε
μπιφεραισιντα καράδες, τύμπανα και
λαλήματα και χτύπους του λουμπάρδαις.
Ούτε το ούτι άφησα ούτε και τους νταλντάδες.

Ποτέ μου δεν αγάπησα κοπέλα με παράδες
παρά με τα τραγούδια μου και με
τους ταμπουράδες.

Ποτηράκια, παλαμάκια να χτυπούν
τα τακουνάκια στο τσιμέντο, στα πλακάκια.

Ραγίζει απόψε η καρδιά με το μπαγλαμαδάκι
πολλά κομμάτια έγινε σπασμένο ποτηράκι.

Σιγά σιγά τα τύμπανα κι αρχονικό
Σαντούρι σαντουράκι μου λέει το
κανονάκι πως θέλεις
να ταιριάζουμε; μικρό μου οργανάκι.

Τότε ταμπούρλα πίφηρες βούκινα
βοήσαν. Βαράγανε τα τρίγωνα, παίζανε
ως τρομπέτες. Με τουμπερλέκια και τρομπέτα
φούσκα έγινε η γυναίκα.

Ύστερα νύφη και γαμπρός
χόρεψαν τον ίδιο το χορό.

Φέρτε μου ένα μαντολίνο για
δείτε πως πονώ, με ουίσκι και

γλυκές φλογέρες πείτε της πως
την αγαπώ.
Χτύπα το ντέφι σου τσιγγάνα με το χτένι
να πα που εσείς κι εσύ τσιγγάνα σπάσε το βιολί
χτυπάει καμπάνα, σβήνει κάποια μάνα.

Ψάχνω φίλο για να βρω φίλο καρδιακό σαν
τ' οργανάκι μου το μελωδικό.

Ωχ! μικρό μπουζουκάκι θερμά παρακαλώ πες μου
ένα τραγουδάκι
να με κάνεις να χαρώ.
Παίξε κάτι λαϊκό
κάτι ωραίο ξακουστό
κάτι πολύ γνωστό
για να ακούσουμε όλοι εδώ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΒΙΒΛΙΑ:

- Ανωγειανάκης, Φοίβος: "Λαϊκά Ελληνικά Μουσικά Όργανα" εκδ. "Μελίσσια" 1991.
- Ηλιάδης, Δημήτριος: "Θεωρία της Οργανολογίας και η πρακτική της" - ημερουσική εκδ. 1,- εκδ. 1, εκδ. 1, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα

B. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ:

- ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 22-01-1992
- ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 05-04-1999
- ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 06-04-1999
- ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 22-04-1999
- Art και θεάματα 25-04-1999
- Επτά ημέρες 10-04-1999
- Επτά ημέρες 21-03-1999
- Επτά ημέρες 14-03-1999
- Επτά ημέρες 04-04-1999
- Επτά ημέρες 18-01-1999

Γ. ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΣ:

- Δομή
- Υδρία

Δ. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΔΙΑΦΟΡΑ ΠΡΟΣΩΠΑ:

Γεώργιος Καρελάς - Οργανοκατασκευαστής

